

מזלו הרע של משורר עברי

לאט וברוב קשיים התבסס במשך השנים מעמרו של חיים לנסקי כאחד המשוררים העבריים הגדולים של המאה העשרים. כמעט בן גילו של אלתרמן (הוא היה בוגר ממנו בכמה שנים), לנסקי לא נפל מבדרורו הגדול לא בכתיבה פיוטית ולא בחר פורמלי, לא בוורטואוזיות טכנית ולא ברענונות הראייה וההשגה. אבל בעוד שאלתרמן צמח בליבה של התרבות העברית ונעשה במשך הזמן למשוררה הרישמי של מדינת ישראל בראשית משמעות, פעל לנסקי במובד, מנותק מן ההקשר של התרבות והסיפורת בשפה העברית, נידון לשנות טילטול וטוהר, רעב ועבודת-פרך בעוון זיקתו לשפה זו — זיקה, שהעניקה לחייו משמעות. סופו אף נספה בזמן ובמקום שאינם ידועים במדויק. עד היום אין איש יודע היכן טמונת עצמותיו.

מזלו של לנסקי היה מזל ביש מיום הולדתו. אביו נפטר מאמו עוד קודם שנולד. האם אף היא נטשה את תינוקה באחת מתחנות הרכבת. אלמלא עלה בידי סבו, אבי האם, למצוא אותו, היה מת מות עוללים. בהיותו כבן 18 והוא כבר משורר עברי מתחיל, תלמיד הסמינר למורים עבריים בוויילנה, חצה את גבול ברית-המועצות מתוך תיקווה עמומה לחדש את קשריו עם אביו ואולי גם מתוך יצר הרפתקנות. כך גור על עצמו חיי דחק ומאסר, מחלה ומוות בטרם עת. הוא הקים מיספחה ומצא את פרנסתו בדוחק כפועל-מתכת, אך את עיקר המרץ הרחוני שלו שיקע בשירתו. דאעקא, שהמרינה בה חי החרימה את העברית והגרירה את העשייה הסיפורית בה כ-קונטרס-רובלוציה" בשנת 1934 אכן הואשם לנסקי בפעילות אנטי-מהפכנית ונידון לחמש שנות מאסר. עד 1937 הצליח להעביר שירים שכתב במקום גלותו (סביב המערבית) לארץ ישראל. בשנה זו, מכל מקום, הולאה אל לב אסיה, ואף אשתו, שבאמצעותה העביר את שיריו, נצטווה לעזוב את לנינגראד, עיר מגוריהם, והקשר עם הארץ נותק.

שיריו של לנסקי שהגיעו לארץ במשך השנים עוררו אהדה. נאחזו בהם בעיקר אותם חוגים, שעמדו בשנות השלושים כמאבק כנגד הקבוצה המורדניסטית של שלונסקי ואלתרמן. בלנסקי מצאו חוגים אלה משורר חדש ורענן שאינו חדש כמפוגן והוא מהווה מעין "תשובה" לחדשנות המוצהרת של שלונסקי ותלמידיו. ביאליק שיבח את הפשטות והכנות של שירי לנסקי. פיכמן הרפיש אותם ברצון במאזניים ולמדן אסף אותם לגליונות. ברל כצנלסון אהד אותם ובשנת 1939

של לנסקי, שאינם "פשוטים" כלל וכלל, והחן הכאילרנאבי משמש בהם כיסוי לעולם פנימי מורכב ומתחן ולמערכות אמנותיות-טכניות מתוחכמות ביותר.

היה גם צד נוסף, חמור הרבה יותר, במזל הביש. שלווה את לנסקי גם בשעה שנטפלו אליו דורשי טובה למיניהם. למשורר לא היה, כמובן, פיקוח כלשהו על פירסום שיריו. העורכים עשו בהם כטוב בעיניהם. הגדיל מכולם אברהם קריב, שלידי מסר ברל כצנלסון את עריכת ספר השירים. לכאורה, היה קריב העורך האידאלי של ספר כזה. בעצמו סופר עברי שהגיע זה לא מכבר כפליט מברית-המועצות ומי שהיה ידידו האישי של לנסקי, נחשב הוא לאדם הקרוב מכל למשורר ולשיריו. אבל קריב היה היפוכו המנטאלי והסיפורתי של לנסקי מכל בחינה אפשרית. כמשורר (באותה תקופה רק החל קריב בפעילותו כמבקר) היה הוא בעיקר איש הפאתוס הרבני והמליצה הכבדה והמכובדת. לנסקי היה, לעומתו, איש הפרופרציות, האיוון הנפשי, החן, ההומור, האירוניה העצמית, החולין, הלשון הגמישה וההתגרות בצורה הסיפורית הקפדנית, המונעת מלל מתמשך והמחייבת כמשמעת ובוורטואוזיות. שפתו, עם כל שורשיותה העברית הסיפורית, היתה לשון עברית חיה, משוחררת מכל כובד מליצי ורווייה לעזים, בעיקר — שימושי יידיש-עממיים. קריב עשה מיטב יכולתו. "לעברך" את השירים ולשונות להם כובד של תקינות דיקדוקית. הוא אף צינזר מתוכם בתים שלא נראו לו. בקצרה, הוא "חינך" אותם והסיר מהם, ככל שכיול, סממני שובבות וקלות-דעת.

הקץ המתקרב

לנסקי לא ניספה בשנות השלושים, כפי שסברו בשעה שהוציאו לאור את שיריו. הוא ריצה את עונשו וחזר אל מיספחתו הגולה. תקופת חייו האחרונה החלה בעיירה הירדחת אק בולאק, שבה שהו או אשתו ובתו. גם כשהלכו קיבלו היתר לחזור ללנינגראד לא זכה הוא בהיתר כזה. למעשה, לא ניתן לו לחדש את חי המיספחה שלו. הוא שכן ארעיית בעיירה הרחוקה מרחק מאתיים קילומטרים מלנינגראד, שבה סבל חרפת-דעב. ממחנות-ההסגר כסיכיר הביא איתו

קָסָם לִי קָסְמָה הַלְעָנָה

קָסָם לִי קָסְמָה הַלְעָנָה
בְּמִרְיֹת מִיָּצָה תְּרִיף הַרְיִים.
רַק לְמַעַנָה, לְמַעַנָה
נָד אֲנִי וְנַע — אָדָם אֹרֵחַ.
נָטַע נֹד תְּבוֹט רֹחוֹת קָדִים.
עַל לֹא חָטָא רְגוֹם בְּרַד חַד רִגְבִי,
שִׁיבְתוּ פִלּוֹ הַיְרָקֶתָה
לִי יִקְרָה מֵאַרְגָּמָן וְרָדִים.
אֶף מִשְׁנֵי שְׁפִתַי, בַּת הַיַּיִן —
טוֹר שֶׁנִּיף אֶל בְּצֹחַק תַּחֲשֵׁפֵי, —
לֹא נָזִיר אֲנִי אֶף לֹא עָנִי —
קָסָם לִי קָסְמָה הַלְעָנָה.

מחלת-לב וגוף רופס. לאט-לאט, במשך שנים אחדות של רעב וחוסר עבודה, כלו כוחותיו. בינתיים פרצה מלחמת-העולם; הגרמנים קרבו ללנינגראד והקשר עם בנייה-מיספחה נותק. לנסקי חש בקץ הקרב. הוא קיבץ את שיריו וערך אותם בכתב-יד שלם בן שני חלקים, חלק השירים הלייריים וחלק השירים הסיפוריים: פואמות, בלדות ואולי גם מעשי תרגום (כבר בספר השירים מ-1939 נכללו הפואמות המוקדמות שלו: "ליטא", "דילטור" ו"שער הגלבים" וכן תרגום-עיבוד של פורקים מ"ספר הסוגרדה"; האפוס של שבת הווגולים. שבמחיצתו שכן בראשית ימי גלותו בסיביר). אחר חתימת כתב-היד הספיק עוד לכתוב שירים אחרים וכן השלים את תרגום הפואמה "מצירי" מאת מ. לרמונטוב. הוא נספה, כנראה, בשנת 1943 בין המוני קרבנות הרעב והמגיפות של ימי-המלחמה. בינתיים הלך שמו ונשכח גם בארץ-ימי-העמים

הזכירהו בזכות כישורו הפיוטי המופלא. בעיקר היה שמו עולה בהקשר הפוליטי של התחדדות היחסים עם ברית-המועצות כאחד מקורבנותיו של סטאלין. בהקשר זה פורסמו שיריו מחדש בשנת 1954 בספר הענף הגדוע, שהוציא לאור מוסד ביאליק ככרך ראשון בכינוס כתיביו הסופרים העבריים שניספו בברית-המועצות. הספר מחדש זה, שהכיל כמעט רק את השירים מן הספר של 1939, נערך גם הוא בידי אברהם קריב, אשר, כמובן, לא הסיר מן השירים אף אחד מן ה"תיקונים" שכפה עליהם בשעתו. להופעת הספר היתה משמעות סיפורית-תרבותית מוגבלת מאוד. העובדה ששירי לנסקי נדפסו כאן בצד שיריו של משורר אחר מחוסר כל כישרון פיוטי ובעל זכות אחת ויחידה — נאמנותו ללא לימדה על ההקשר התעמולתי שנועד להם. הדור הסיפורתי הצעיר כמעט שלא הבחין בהופעתם.

גילוי מחדש

שנים אחדות לאחר מכן אירע לנסקי המת מעין נס. הראשון מבין שני חלקי כתב-היד השלם של שיריו הגיע בישראל 1958 הפעם נמסרה עריכתו לידי שלמה גרונוסקי, שפירסם את הספר בשנת 1960 (בהוצאת עם עובד) בשם "מעבר נהר הלת" (על-פי שורה מן השיר החותם את כתב-היד). ניתן היה לחשוב שמזל-הביש של לנסקי הירפה סוף-סוף ממורשתו הסיפורית. גרונוסקי נהנה באותן שנים ממעמד של מורה דרך תרבותי והשפעתו על בני הדור הצעיר כביטרו היתה גדולה. הערצתו ללנסקי היתה בבחינת נכס וראי למוניטין של המשורר. בני הדור הצעיר, שמרדו או בשלונסקי ובאלתרמן, חיפשו להם "אבות" סיפוריים חדשים מקרב אלה, שלא זכו בשעתם למלוא ההכרה שהיו

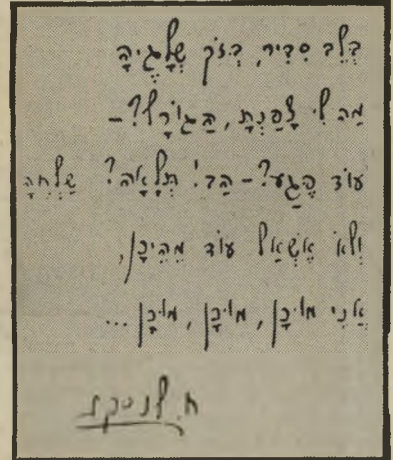
חיים לנסקי: סוף בסיביר

ראויים לה, כדי לבנות באמצעותם מעין מסורת פיוטית אלטרנטיבית, שתעניק מעין לגיטימציה למרד שלהם. גרונוסקי נתן בדיהם את שירי לנסקי, אשר כחילוניותם, בהימנעות מן הפאתוס הציבורי, בויקתם לאירוניה ולשנינה, הלמה היטב את ציפיותיהם של בני-הדור ואת הילכירוחם. כך "נתגלה" לנסקי ונעטר בכתרים שהיה ראוי להם.

רא עקא, גם הפעם נתלווה למזל אותו ביש" מזל קבוע. גרונוסקי אומנם העריץ את לנסקי אך לא טרח על עריכת כתביו. העריכה נמסרה, שוב, לידי אברהם קריב, והלה המשיך בתהליך השחתתם. גרונוסקי, אומנם, הכחין בבעייתיות של נוסחי השירים והעיר על כך משהו בהקדמתו, אך לא עשה דבר להתגבר עליה. קריב יכול היה לראות — מתוך עיון בכתב-היד של המשורר — שלנסקי לא גרס את "תיקוניו", אך הדבר לא הרתיע אותו. הוא פירסם את השירים המוכרים לפי "נוסח" שלו ובשירים שלא היו מוכרים עד כה עשה שפטים. זה לא כבר ערכה חוקרת הסיפורת אורה קוריס-כאומגארטן השוואה מפורטת בין מהדורת קריב-גרונוסקי לבין כתב-היד המקורי של לנסקי (שנשמר כמובן בגניזתו), והיא מצאה שבמהלך העריכה נכתרו מן השירים קטעים שלמים. בכך, כמובן, נשתנו לגמרי

המיכנים והמשמעות של השירים. ניואנסים שהודגשו באמצעות מילים ושימוש-לשון יידיים עוצרתי. בתים שנכתבו כשהם מחולקים לבתים נדפסו ללא חלוקה כזאת. במקום שהמשורר יצר בטוריו פסקי-נשימה באמצעות הפיסוק נמחקו הפסיקים ונוספו במקומם ווי חיבור. הניקוד שונה לפי הדיקדוק (לנסקי ניקד תכופות לפי הדיבור היידי) ובקצרה זו נשתבשו משקלי השירים. שלנסקי כה הקפיד עליהם. לעיתים קרובות העיד הניקוד החדש על אי הכנת המשמעות האלמנטרית של הטקסט (ראה הראיות המפורטות של אורה קוריס-כאומגארטן במאמרה "לעברת ולשפר" — על האותנטיות של שירי חיים לנסקי במהדורת "מעבר נהר הלת" — מחקר ירושלים בספרות עברית, כרך ד', 1984). בקצרה זו נשתבשו החדשה, שהתיימרה להציע לקורא "אוצר" פיוטי, היתה, למעשה, מהדורה "משופצת" ומצונזרת. שכולה חוסר תרבות וחוסר כבוד אמיתי למשורר.

ברבר אחד, לפחות, התאמצה המהדורה — פחות או יותר — להישאר נאמנה לרצון המשורר. העורכים הבינו, שלנסקי שאף להעניק לשיריו הלייריים תבנית כוללת מסוימת, שהתבטאה הן בכידורם מן השירים הסיפוריים והן בחלוקתם למדורים תימאטיים ותת-ז'אנריים ובסידורם בזה אחר זה בסדר ששיווה להם רצף והתפתחות. המהדורה שיחזרה סדר זה, נמנעה משילוב הפואמות בספר (אם כי כללה, משום מה,

לנסקי: כתב-יד המשורר

את הבלדות) וכן הותירה מחוץ לה את "ספר הסוגרדה" ואת "מצירי" (שאף הוא הגיע יחד עם מהברת השירים). אומנם, הימנעות זו נטלה מ"מעבר נהר הלת" את המעמד של "כל שירי" הקורא, שביקש להכיר את שירת לנסקי במלואה (במידה שהשתמרה בידינו, כמובן) צריך היה לחזור גם אל הענף הגדוע.

דבר זה אולי לא היה בבחינת קושי חמור כי 1960, כשניתן היה להשיג ללא קושי עותקים של הענף הגדוע ומעבר נהר הלת, בינתיים אולו שני הספרים מן השוק. זה כבר הורגש צורך בפיסוס מהדורה שלמה ומתוקנה של שירי לנסקי; צורך, שאורה קוריס-כאומגארטן נתנה לו ביטוי הולם ששתתמה את מאמרה בקביעה: "לכל אובדיה, מוקיריה וחוקריה של שירת לנסקי רדושה ברחיפות מהדורה כוללת ומרויקת של שיריו: ראויים הם לבוא בקהל בכל חינום המקורי וללא כובד המחלצות שהלכישו עליהם דורשי טובתם".

הנה, עשרים-ושש שנים אחר הופעת המהדורה המקורית של מעבר נהר הלת, הגישה לנו הוצאת עם-עובד עתה מהדורה חדשה, "מורחבת", המכנה עצמה בשער האחורי שלה, "המבוא אנגלית, כותרת Collected Poems של לנסקי, או כלי-שירי, אם המהדורה הקודמת היתה בבחינת מעשה של שרירות והתנשאות, הרי המהדורה החדשה היא מעשה של כובנות אומללה ובורות כפשוטה. מותר לראות בה עוד אחד מן האסונות שפקדו את לנסקי בחייו ואחר מותו.

מהדורת אנונימוס

המהדורה נדפסה ללא שם עורך, ולפיכך ניתן לכנותה בשם מהדורת האנונימוס. אף כי גם השם מהדורת הגולם יפה לה, כי אכן כל-כילה היא בבחינת מעשה גולם.

ראשית: המהדורה אינה מתקנת אף אחד

* שיר בכתב-ידו שהוברת מברית-המועצות.